

ARGUMENTATION AND PERSUASIVE THEORIES IN THE RELIGIOUS DISCOURSE

Paula Iustina Lohan
PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: In the religious discourse, persuasion is a type of influence and takes the form of argument. The article under focus concentrates mainly on the persuasive features of religious arguments, arguments raised by different predicators which present issues related to Orthodoxy. In order to persuade, the speakers use argumentative strategies which play an important role in changing believers attitude. To make the message more credible, the religious discourse reveals certain rhetoric elements which are forceful: rhetorical interrogation, metaphor, polemic negations and bible citation. Somebody engaged in such discourse usually uses language not in order to ask a question, or to deny a fact, or respond to a statement, but to explain the issue by asking question although the answer is already known or to reinforce the idea from the non-literal interpretation.

Keywords: Rhetoric, Persuasion, Argumentative strategies, Religious Discourse.

Constantin Sălăvăstru¹ subliniază diferența clară dintre argumentare și demonstrație pură. Forța persuasivă a argumentării este asigurată de particularitățile acesteia: argumentarea se construiește în funcție de caracterul interlocutorului și este special construită pentru acesta; argumentarea pornește întotdeauna de la premise probabile, admise de marea majoritate a interlocutorilor; cadrul de manifestare al argumentării este limbajul natural, în timp ce demonstrația recurge de multe ori la limbaje artificiale.

Argumentarea este de fapt „o strategie vizând să inducă o anumită opinie asupra unei situații, persoane etc. „*Discursul argumentativ* reprezintă un *discurs finalist*, structurat în propoziții sau teze ce constituie un raționament și traduc direct sau indirect poziția locutorului pentru a obține modificarea universului epistemic al interlocutorului; de aceea se vorbește de o strategie argumentativă, eficiența unei argumentări, forța argumentelor.”²

„*Discursul argumentativ* este un discurs dialogic fără să fie neapărat un discurs dialogat. Orice formă de comunicare, text sau discurs, este guvernată de principiul dialogic, întrucât presupune existența unui destinatar care poate face uz sau poate fi privat de dreptul la replică; prin urmare, enunțul trebuie privit ca un produs al relației reciproce între *locutor* și *interlocutor*.”³

¹Vezi Constantin Sălăvăstru, *Raționalitate și discurs*, Editura Didactică și pedagogică, București 1996, p. 292.

²Daniela Roventă-Frumușani, *Argumentarea. Modele și strategii*, Editura Bic All, 2000, p. 112.

³Guia, Sorin, *Întrebarea ca strategie argumentativă*, în Luminița Hoartă Cărașu (coord.), *Comunicare: ipoteze și ipostaze*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2008, p.126.

„Argumentația se construiește prin simboluri în principal lingvistice, fără a exclude însă figurile și imaginația. Discursul argumentativ va fi emergența unei noi alianțe: argumentativitate (art du bien dire) + figurativitate (art du beau parler).”⁴

Chaïm Perelman și Lucie Olbrechts-Tyteca sunt de părere că este mai important felul în care expui informația, forța persuasivă a acesteia, decât însăși informația. Aceștia consideră că obiectul teoriei argumentării este studiul tehnicilor discursive care permit provocarea sau creșterea adeziunii spiritelor la tezele care li se prezintă în vederea asentimentului lor. „Când este vorba de a argumenta, de a influența cu ajutorul discursului intensitatea adeziunii unui auditoriu la anumite teze, nu mai pot fi neglijate complet, considerându-le irelevante, condițiile psihice și sociale în absența cărora argumentarea ar fi fără obiect sau fără efect. Căci orice argumentare vizează adeziunea spiritelor, și prin însuși acest fapt, presupune existența unui contact intelectual.(...) Minimul indispensabil argumentării pare a fi existența unui limbaj comun, a unei tehnici care să permită comunicarea.”⁵

În final, strategiile argumentative se constituie ca un ansamblu de interacțiuni comunicative coordonate, astfel încât își construiesc propriul context. *Strategia* ia forma unui „ansamblu de reguli ce guvernează comportamentul jucătorului în orice situație de joc posibilă”, fiecare strategie având „un scop, reguli de evaluare a situațiilor realizate și de determinare a mutărilor următoare, precum și o succesiune de alegeri ce traduc un plan.” În cadrul discursului *argumentativ*, scopul strategiei este reprezentat de persuasiune/convingere, regulile vizează statutul epistemologic al tezelor, iar planul dă seama de alternanța argumentelor, de eficiența lor, de sintagmatica discursivă.⁶

În funcție de nivelul la care se articulează, strategiile argumentative⁷ se împart în:

- a) *strategii discursiv-argumentative globale (explicația, descrierea sau narațiunea, ce „devin sinonime cu însuși tipul de discurs performant”)*;
- b) *strategii discursiv-argumentative punctuale (întrebarea retorică și negația polemică, care „se manifestă sub o formă mult mai redusă în comparație cu strategiile globale”, respectivele tehnici putând fi considerate „declanșatori argumentativi ce vor dinamiza derularea întregului parcurs interactiv”)*.

Strategiile discursive apelează la diverse argumente în vederea persuadării⁸. După Sălăvăstru,⁹ ar exista patru tipuri de argumente utilizate în discurs:

1. *Argumente bazate pe fapte* – relatarea faptelor trebuie să fie logică, relaționată cu tipul de auditoriu și să dea impresia de autenticitate;
2. *Argumente bazate pe exemple* – puterea exemplului poate convinge, chiar și persuadea;
3. *Argumente bazate pe autoritate* – apelul la argumentul autorității este utilizat frecvent în textul religios, în ipostaza autorității aflându-se Divinitatea; dimensiunea persuasivă a ethosului este pusă în evidență în discursurile retorice ce recurg la argumentul autorității;

⁴Daniela Roventă-Frumușani, *op. cit.*, p. 35.

⁵Chaïm Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca, *Tratat de argumentare. Noua retorică*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2012, p. 26.

⁶Luminița Hoarță Cărăușu, *Teorii și practici ale comunicării*, Editura Cerami, Iași, 2008, pp. 376-377.

⁷Florin-Teodor Olariu, *Dimensiunea ludică a limbajului*, Rezumatul tezei de doctorat, 2006, p. 21.

⁸„Pentru cel care este preocupat de rezultat, a persuadea înseamnă mai mult decât a convinge, convingerea nefiind decât primul stadiu care conduce la acțiune. Pentru Rousseau nu însemna nimic să convingi un copil, dacă nu știi să îl persuadezi. Dimpotrivă, pentru cel care este preocupat de caracterul rațional al adeziunii, a convinge înseamnă mai mult decât a persuadea.” (Vezi Chaïm Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca, *Tratat de argumentare. Noua retorică*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2012, p. 40-45)

⁹Constantin Sălăvăstru, *Discursul puterii*, Editura Institutul European, Iași, 1999, p. 225-257.

4. *Argumentele bazate pe analogie*¹⁰ sunt argumente de relație, mediate; asemănarea se stabilește între două fapte, două exemple sau două autorități.

„Dacă alte tipuri de discurs se folosesc de strategii și tehnici argumentative care au ca scop adeziunea sau convertirea cu ajutorul raționamentului, majoritatea ideilor prezentate într-un *discurs religios* trebuie să facă apel la adeziunea prin credință, la acceptarea și însușirea lor într-un cadru al libertății și al supunerii necondiționate. *Predica* trebuie rostită cu mare atenție pentru că oratorul bisericesc este responsabil de viața și de educația spirituală a auditoriului său.”¹¹

Scopul discursului religios, în mare măsură, este de a consolida opinia auditoriului cu privire la diverse probleme ce țin de credință. În cadrul discursului religios vechi se urmărea și schimbarea convingerilor, shematizarea discursivă având caracter polemic. Discursul de expresie religioasă are propria individualitate în rândul așteptărilor cu finalitate persuasivă. Aderarea la o anumită teză prin credință este o consecință a diverselor trăiri ale auditoriului.

Strategiile discursive regăsite la nivelul textului religios țin cont de anumită etică. Chiar dacă a argumenta înseamnă a convinge cu orice preț, discursul religios nu apelează la strategii care să convingă contravenind eticii. Discursul politic nu ține cont de principiul eticii întotdeauna, manipularea auditoriului fiind scopul final urmărit.

Argumentarea oratorului religios este construită în raport cu acel context situațional, în raport cu auditoriul funcție de care se organizează argumentele și impune un parcurs interpretativ auditoriului ilustrând ca admisibile concluziile. Auditoriul, în ipostaza credincioșilor, se constituie din mulțimea celor asupra cărora oratorul religios vrea să-și exercite influența prin argumentarea sa. Performanța discursivă este direct proporțională cu organizarea clară a argumentelor și adoptarea strategiilor discursive potrivite unui auditoriu compozit.

A. *Interogația (retorică) ca strategie argumentativă*

O modalitate des întrebuințată în discurs este interogația retorică. Chiar dacă discursul ar lua o formă dialogată sau oratorică, discursul stabilește o relație între orator și auditoriu. Prezența întrebării în discursurile argumentative, mai mult decât în alte tipuri de discurs, este determinată de faptul că aici „soluționarea” problemelor, adică determinarea actului de legitimare în favoarea unui grup de putere sau altul, nu se poate face decât împreună cu altul, adică într-o relație dialogică autentică. De fapt întrebările retorice sunt afirmații deghizate, pentru că în timp ce se adresează o întrebare răspunsul e deja evident cel puțin pentru sine.

Andra Șerbanescu¹² propune o taxonomie a întrebărilor:

- a. *Întrebările slab orientate* au scopul de a capta atenția, de a stabili o relație dialogală, de a verifica opinia auditoriului;
- b. *Întrebările puternic orientate* nusolicită un potențial răspuns necesar umplerii golului informațional, ci afirmă un adevăr pe care îl consideră valabil și admis. Aici se

¹⁰ „Ceea ce face originalitatea *analogiei* și ceea ce o distinge de o identitate parțială, adică de noțiunea puțin banală de asemănare, este că, în loc să fie un raport de asemănare, ea este o asemănare de raport. Și nu avem aici un simplu joc de cuvinte, tipul cel mai pur de analogie se găsește într-o proporție matematică.” (P. Grenet, *Les origines de l'analogie philosophique dans les dialogues de Platon*, p.10. cf. Mgr de Solages, *Dialogue sur l'analogie*, p.15, apud Chaiim Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca, *Tratat de argumentare. Noua retorică*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2012, p. 454).

¹¹ Andreea Rășcanu, *Strategii argumentative și persuasive în discursul lui Antim Ivireanul*, în Alexandru Gafton, Sorin Guia, Ioan Miliță (ed.), *Text și discurs religios*, vol. al II-lea, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 296.

¹² Andra Șerbanescu, *Întrebarea. Teorie și practică*, Editura Polirom, Iași, 2002, pp. 120-131.

încadrează interogația retorică, capabilă să modifice dispozițiile interioare ale receptorului. Deci menirea interogației retorice este de a pune pe locutor în postură de a recunoaște anumite realități.

Chiar dacă ia forma unei clasice întrebări, interogația retorică nu solicită interlocutorului răspuns. De aceea, Constantin Grecu¹³ consideră *întrebarea retorică* ca fiind o „întrebare aparentă”, piesă în argumentare. Răspunsul poate fi constituit din intervenția aceluiași orator/locutor sau poate rămâne sub forma unei întrebări deschise al cărei răspuns este intuit.

„Integrată contextului discursiv, interogația retorică lucrează performativ asupra auditoriului (...) Funcția întrebărilor retorice este de a verifica atitudinea receptorului față de presupuzițiile unui anumit conținut propozițional pe care emițătorul vrea să-l impună. În același timp acest tip de întrebări cere practic o recunoaștere de către receptor a punctului de vedere formulat de emițător. Nu rareori, întrebările retorice sunt acelea care constituie cadrul dezvoltării argumentative, fie în vederea susținerii, fie în vederea respingerii. Ceea ce impune emițătorul receptorului său este, de fapt, conținutul propozițional. Se observă în general că interogația retorică dă tonul și creează atmosfera dezvoltării argumentative a intervenției discursive de ordin retoric.”¹⁴

Interogația retorică nu poartă cu sine instrumentele prin care adevărul poate fi distins de fals așa cum se întâmplă cu aserțiunile. „Întrebarea poate fi pusă sau nu, dar atunci când e aruncată în luptă generează pasiuni și dispute pe marginea rezolvării argumentative a alternativei. Ceea ce face din ea o forță a actului discursiv. Întrucât nu este nici adevărată, nici falsă, întrebarea nu implică o opțiune fermă, o tranșare a problemei într-un sens sau altul. Ea devine astfel convenabilă discursivității retorice, care îmbină mijloacele de atac cu cele de apărare.”¹⁵

Se consideră că lansând o întrebare individul se comportă ca un om nesigur. ”Dacă dialogismul implicit este forța generatoare a discursului, în sensul că discursul emițătorului este dependent de receptor, întrebarea este singurul act de vorbire care proiectează principiul dialogismului la nivelul structurii de suprafață a discursului. În cadrul acestui act de vorbire, receptorul are o poziție subordonată emițătorului, dar și un rol reglator în cadrul schimbului verbal: răspunsul așteptat umple golul informațional al emițătorului.”¹⁶

Considerând interogația drept o strategie argumentativă, cercetătorii¹⁷ susțin că un enunț în poziție interogativă trebuie corelat cu trei aspecte:

- Aserțiunea prealabilă a întrebării;
- Expresia unei incertitudini în ceea ce privește interogația;
- Obligația din partea interlocutorului de a opta pentru un răspuns.

Întrebările retorice evidențiază o diversificată paletă de atitudini, neafirmând un proces, ci punându-l în discuție: dorința de informare, deliverare, confirmare, refuz, ipoteză.

Întrebările retorice¹⁸ se pot clasifica în funcție de mai multe criterii:

a. După gradul de convenționalizare:

¹³Constantin Grecu, *Logica interogativă și aplicațiile ei*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 210.

¹⁴Loara Ștefănescu, *Retorica argumentării în discursul politic contemporan*, Editura Universității din București, 2008, p.51.

¹⁵*Ibidem*, p. 49.

¹⁶*Ibidem*.

¹⁷Camelia Mihaela Cmeciu, *Strategii persuasive în discursul politic*, Universitas XXI, Iași, 2005, p. 195.

¹⁸Andra Șerbănescu, *op. cit.*, pp. 124-127.

- retorice convenționalizate (formule fixe, de pildă, *Cine zice Doamne, ia-mi, nu Doamne, dă-mi?*);
- retorice neconvenționalizate;
- b. După formă:
 - retorice negative;
 - retorice pozitive;
- c. După tipul sintactic:
 - întrebări retorice parțiale (*Cine nu știe asta?*);
 - întrebări retorice totale (*N-am fost eu de vină că nu am avut încredere în el?*)
- d. După tipul de act de vorbire cu care intră în amalgam:
 - aserțiuni (*Cine a avut dreptate?*)
 - directive (*De ce nu ne-am întâlnit la mine acasă?*)
 - comisive (*N-o să te ajut tocmai acum?*)
 - expresive (*Crezi că mie nu-mi pare rău?*);
- e. Întrebări retorice ce impun un răspuns direct, pe baza evidențelor din context, sau în urma unei judecăți a receptorului.

Întrebările retorice nu prezintă diferențe formale în raport cu alte interogații. Cele retorice negative totale (*Nu ți-aș fi spus dacă știam?*) prezintă în mod obligatoriu fenomenul polarității inversate. Fiecare întrebare retorică constituie pentru ea însăși un răspuns accentuând opinia oratorului. Acestea au valoare emotivă atașată enunțării lor și totodată forță persuasivă.

Exemple:

- „*Auzi om care se teme de Dumnezeu, când dăde necaz? Da!*” (Cleopa/2004:20);
- *Pentru ce nu pot fi faptele noastre spre îndreptare în fața lui Dumnezeu?*” (Varlaam/2010:46);
- În Cazanie la Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu: „*Cine iaste aceasta ce să sue din pustiiu, adecă de pre pamînt, la ceriu? Cine iaste aceasta care se ivește ca zorile, frumoasă ca luna și aleasă, ca soarile? Cine iaste aceasta, ce să sue de pre pamînt în ceriu, albită, înflorită, întru care hulă nu iaste?*” (Ivireanul/1983:20);
- La duminica vameșului, cuvînt de învățătura: „*Și puteți cunoaște aceasta, că iaste așa, cum zic eu, că ce neam înjură ca noi, de morți, de lege, de cruce, de cuminecătura, de morți, de comîndare, de luminare, de suflet, de mormînt, de colivă, de prescuri, de ispovedanie, de botez, de cununie și de toate tainele sfintei biserici și ne ocarîm și ne batjocorîm noi înșine legia? Cine din păgîni face aceasta, sau cine-ș măscărește legia ca noi? Oare nu injurăm ca acesteia toate pre Dumnezeu? Oare nu ocarîm cu acesteia poruncile lui?*” (Ivireanul/1983:25);
- „*Pot să fiu mai răbdător când copilul meu îmi face nu știu ce problemă? pot să fiu eu mai iertător când am o oarecare disfuncție cu: cineva din anturajul meu și așa mai departe?*” (Cărăușu / 2013: 14);
- „*Și de aceea ne punem această întrebare de ce dumnezeu pedepsește acești oameni care nu cunoșteau cele zece porunci? de ce domnul trimite atâtea și atâtea pedepse asupra oamenilor care păcătuiesc? de ce? întrucât această lege a domnului este sădită în inima în mintea fiecărui om.*” (Cărăușu / 2013: 47);
- „*Însă, pentru ce se cade să Îi aducem laudă și să-I mulțumim?*” (Varlaam/2010:15);
- „*– Ce dorește de la noi legea lui Dumnezeu?*” (Varlaam/2010:16);
- „*Avraam, părintele nostru, oare nu din lucru s-a îndreptat, [atunci când] l-a înălțat pe Isaac, fiul său, spre junghiere? Deci vezi că credința ajută lucrurilor lui și din lucrul credinței s-a desăvârșit*” [Iac. 2, 21-22].” (Varlaam/2010:12);
- „*Laudați pe Domnul paserile cerului. Nu cumva ele triesc în cer, fiindcă le spune paserile cerului?*” (Cleopa/2004:6);
- „*Care din tata și mama de azi, care parinți mai au grija ce gândesc copiii?*” (Cleopa/2004:3);

- „Ai văzut că rolul lor este să te ispitească din Scriptură?” (Cleopa/2004:60);
- „Si când le-a dat voie, au intrat demonii în porci și s-au dus în mare și s-au înecat toți. Dar de ce a dat voie Domnul diavolilor să se bage în porci?”(Cleopa/2004:6);

B. Metafora argumentativă

Metafora cu rol argumentativ este un soi de „strategie argumentativă, care nu are numai o funcție ornamentală, ci numai semnificantă și cognitivă, ea nefiind o deplasare de cuvinte, un transfer lexical, ci o tranzacție între contexte”¹⁹

Metafora cu rol argumentativ prezintă o caracteristică constantă: „semele menținute în procesul de selecție semicică sunt seme evaluative, subiective (...) spunând despre cineva „x este un măgar” îi vom asocia doar semele „prost” și încăpățânat”, singurele compatibile cu referința la o ființă umană (celelalte seme „cu patru picioare”, „cu urechi lungi” etc. legate de animal, nefiind interesante din această perspectivă). În măsura în care aceste seme traduc o judecată de valoare ele sunt mai ușor de reținut decât sensul propriu înecat în masa trăsăturilor de substanță”²⁰

Metafora reprezintă un instrument de cunoaștere, nu un simplu ornament retoric. În cadrul discursului, vorbirea nu este doar o modalitate de exprimare a gândurilor, ci principalul mijloc de formare a lor. În același fel, metafora nu are doar o conotație expresivă, ci mai întâi una formativă. În metaforă coexistă aspectul cognitiv cu cel expresiv. În funcție de natura discursului, se actualizează trăsătura dominantă. Spre exemplu, în discursul științific, metafora este cu precădere cognitivă.

Daniela Rovența Frumușani consideră că „procesul metaforic se realizează la nivel discursiv, izvorând din aceea continuitate discursivă sau izotopie; relația dintre termenul propriu și cel figurat nu se realizează ca relație de dominare, ci ca relație de telescopare reciprocă pe care doar cadrul discursului o poate releva și rezolva.”²¹

Chaïm Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca afirmă că „valoarea lor în argumentare este mai degrabă excepțională din cauza mării forțe persuasive pe care o posedă aceste metafore adormite când, cu ajutorul unei tehnici sau a alteia, ele sunt repuse în funcție. (...) Maniera cea mai uzuală de a trezi o metaforă este de a dezvolta din nou, pornind de la ea, o analogie.”²² Aceștia descriau metafora din perspectiva argumentării ca fiind o analogie condensată, rezultată din fuziunea unui element al forei cu un element al temei.

Paul Ricoeur diferențiază între două tipuri de metaforă: *in praesentia* (comparația) și *in absentia* (metafora ca atare),

În viziunea lui Dumarsais²³ prin metaforă se transportă semnificația proprie unui cuvânt la o altă semnificație, care nu i se potrivește decât în virtutea unei comparații existente în minte.

Constantin Sălăvăstru²⁴ consideră că limbajul metaforic șochează, îl scoate pe auditoriu din inerție și îl plasează într-o stare de interogație cognitivă. Totodată în opinia acestuia limbajul

¹⁹ Luminița Hoarță Cărăușu, *op. cit.*, p. 379.

²⁰ Daniela Rovența-Frumușani, *op. cit.*, p. 118.

²¹ *Ibidem*, p. 125.

²² Chaïm Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca, *op. cit.*, p. 493.

²³ Dumarsais, *Des Tropes ou Des différents sens dans lesquels on peut prendre un même mot dans une même langue*, Paris, 1824, pp. 167-168.

²⁴ Vezi Constantin Sălăvăstru, *Raționalitate și discurs*, Editura Didactică și pedagogică, București 1996, pp. 184-185.

metaforic înnobilează intervențiile discursive, dă o oarecare demnitate auditoriului, și îl acaparează, îl manevrează după propriile interese, ierarhizări, opțiuni.

Exemple:

- „*Preaînțeleptul doftor al sufletelor și al trupurilor noastre, împăratul împăraților Hristos, împăratul nostru*”(Ivireanul/1983:7);
- „*Cine ne învață aceasta? Marele Apostol Pavel, gura lui Hristos.*”(Cleopa/2004:4);
- „*Ce vei agonisi tu cu slujba și eu cu plugul vom împărți întocmai/la fel amândoi.*”(Varlaam/2010:43);
- „*După atâtea binefaceri ale lui Dumnezeu, să închidă ochii ca paserile cele de noapte, care nu văd decât numai la întuneric și să nu vadă pe Dumnezeu, Care este lumina cea neapropiată și locuiește în lumina cea neapropiată.*”(Cleopa/2004:3);
- „*Tunsura mieilor mei a încălzit umerii săracilor.*”(Cleopa/2004:10);
- „*Pot oare fii nunții să fie triști ↑ câtă vreme mirele este cu ei ? + dar vor veni zile când mirele (tușește) va fi luat de la ei + și atunci vor posti”. + momentul în care sfinții evangheliști scriu aceste rânduri hristos mântuitoru’ era deja înălțat la ceruri.*”(Căraușu/2013: 16);
- „*Iar în al cincilea capitol [de la Efeseni], prin exemplu, se spune: „După cum bărbatul este cap femeii, așa și Hristos este cap Bisericii” [Efes. 5, 23]. Către ei și către coloseni, același spune: „și Acela este cap trupului Bisericii” [Efes. 5, 23; Col. 1, 18]. Așadar cap al trupului Bisericii este Hristos iar mădularele [Bisericii] sunt Petru, Pavel, Nicolae, Gheorghe și alți credincioși. Iar mădularele acestea, care se pleacă sub acest cap, care este Hristos, sunt adevărata Biserică sobornicească și după cum se pleacă capului toate mădularele și de la el se îndreptează și lucrează, așa și mădularele Bisericii, credincioșii, fiind plecați sub capul lor, [Care este] Hristos, de la Dânsul se îndreptează și lucrează lucrurile mântuirii.”*(Varlaam/2010:30);
- „*Și așa trebuie să se apropie creștinul și să se împreune cu Cinstitul Trup și [Cinstitul] Sânge ale Domnului nostru Iisus Hristos. Căci Cinstitul Trup și [Cinstitul] Sânge mângâie mânia lui Dumnezeu împotriva omului și îl împacă cu Dumnezeu și îi iartă păcatele.*”(Varlaam/2010:27);
- „*Să nu vadă pe Dumnezeu, Care este lumina cea neapropiată și locuiește în lumina cea neapropiată.*”(Cleopa/2004:3);

C. Negația polemică – formă de argumentare

O strategie argumentativă des întâlnită la nivel discursiv este *negația polemică*, „bazată pe contestarea unui enunț anterior. În spectrul discursivității, Constantin Sălăvăstru distinge între *negația internă* și *negația externă*, *negația locutorie* și *negația propozițională*, *negația polemică* și *descriptivă*. Din perspectiva lui Moeschler, „în cazul negațiilor externe, ilocutorii și polemice, forța negației condiționează realizarea unui act de limbaj diferit de actul de limbaj al conținutului propozițional negativ.”²⁵

Jacques Moeschler²⁶ distinge între *negația semantică* (identificată cu operatorul clasic, de pildă, *nu am datorii față de nimeni*) și *negația pragmatică*, cu rol de marcator al forței ilocuționare a enunțului. Actul negației ilocuționare țintește un anumit rezultat, reprezentând astfel un mecanism eficient al discursivității performative.

„Actul ilocutoriu de negație preupune două condiții: intenționalitatea intervenției discursive și convenționalitatea intervenției. Intenționalitatea unui act ilocutoriu de negație se

²⁵ Jacques Moeschler, *Les aspects pragmatiques de la négation linguistique : acte de langage, argumentation et inférence pragmatique*, în *Travaux du Centre de Recherches Sémiologiques*, nr. 59, Neuchâtel, Université de Neuchâtel, 1991, p. 101-135.

²⁶*Ibidem*.

manifestă prin capacitatea locutorului de a-l face pe interlocutor să recunoască minim două lucruri: intenția comunicativă și intenția locutorie (scopul actului de vorbire). Convenționalitatea este dată de ceea ce Searle numește *condiții de satisfacție* (condiția de conținut propozițional, condiții preparatorii, condiția de sinceritate etc.).²⁷

„Spre deosebire de negația descriptivă, care reprezintă un refuz de adeziune la conținutul pozitiv, *negația polemică – de tip argumentativ* - înseamnă „nu anularea orientării argumentative a propoziției pozitive respinse, ci dimpotrivă consolidarea ei.”²⁸ Aceasta are „un caracter dialogic, replicativ, polifonic.”²⁹

„Operația negației este una logică (...) negația separă universul discursiv în două segmente: segmentul a ceea ce este și segmentul a ceea ce nu este (...) Pentru discursul retoric-argumentativ, prezența negației este simptomatică, poate chiar mai importantă decât operația logică aplicată enunțurilor elementare. Ea este simbolul adversității și punctul de pornire al unei bătălii discursive.”³⁰

„Negația polemică trece dincolo de opoziția de dicționar convențională, construind practic o nouă opoziție, de tip discursiv.”³¹

Exemple:

- Luna lui Avgust, 6. Cazanie la Preobrejania Domnului: „Și lumina aceasta, ochii cei slabi a ucenicilor nu-i smintiră, ci mai virtos, cu o bucurie oarecare dumnezeiască îi veseliia. Și numai lumina aceasta strălucia în obrazul lui Hristos, ce și o frumusețe oarecare și podoaba nespūsă să arăta întru dînsul, atîta cît de s-ar aduna într-un loc toată frumusețea și toată podoaba și cea pamîntească și cea cerească niciîntr-un chip n-ar putea ca să veselească ochii și inimile celor ce ar putea privi spre dînsa, precum au veselit lumina, aceia ochii ucenicilor lui Hristos”(Ivireanul/1983:13);
- La duminica vameșului, cuvînt de învățătură: „Nădejdea iaste o îndrăzneală adevărată către Dumnezeu, dată în inima omului din dumnezeiască strălucire, ca să nu să deznădăjduiască niciodată de dorul lui Dumnezeu, ci să fie încredințat cum că va lua, prin pocaință, ertăciune păcatelor și verice altă cerere, sau trecătoare, sau vecinică.”(Ivireanul/1983:23);
- „Și pe acestea trebuie să le întăresc, pentru ca **nu** cumva să fie sfătuit vreunul și amăgit de vicșugul șarpelui.”(Varlaam/2010:6);
- „Și prin aceasta **nu** presupun că vă spun lucruri noi creștinătății voastre ortodoxe.” (Varlaam/2010:7);
- „Pentru aceea spun, că lepădarea talmăcirii celei rele a acelora, **nu** o fac după mintea mea sau a altora, ci după talmăcirea Sfinților și de Duhul Sfânt luminați Părinți.” (Varlaam/2010:7);
- „Răspuns: De vreme ce avem de la Hristos această poruncă, ca să ispitim, adică să cercăm/să cercetăm Scriptura, însă **nu** așa, oricum, să înțelegem cuvântul Sfintei Scripturi, ci să cercetăm cu dinadinsul și să socotim.” (Varlaam/2010:10);

D. Citarea ca tehnică de persuadare

Discursul religios este o formă de *discurs repetat*. Discursul *repetat* reprezintă „tot ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă într-o formă mai mult sau mai puțin identică sub formă

²⁷ Constantin Sălăvăstru, *op. cit.*, p. 177.

²⁸ Daniela Roventă-Frumușani, *op. cit.*, p. 115.

²⁹ Mariana Tuțescu, *L'argumentation*, Editura Universității București, 1996, p. 103.

³⁰ Loara Ștefănescu, *op. cit.*, p. 47.

³¹ *Ibidem*, p.48.

de discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment, lung sau scurt a „ceea ce s-a spus deja”³².

Andreea Rășcanu³³ menționează că un tip de discurs repetat poate fi un „citat”: „repetarea unor fragmente de texte - literare sau altele - cunoscute ca atare. Predica ca formă de discurs religios cuprinde numeroase citate din Sfânta Scriptură sau din Filocalie.” Astfel, citarea funcționează ca strategie argumentativă la nivel discursiv.

- „<<Vrei să cunoști, o, omule deșert, că credința fără de lucru este moartă” [Iac. 2, 20], „după cum și trupul e mort fără suflet?” [Iac. 2, 26] >>.” (Varlaam/2010:12);
- *Luna lui August, 6. Cazanie la Preobrezania Domnului:* „Și după petrecaniia vieții aceștia să ne învrednicească pre noi [pre noi] pre toț Dumnezeu cel milostiv la împărăția ceriului, ca să auzim fieștecarele din noi glasul acela: „*Slugă bună și credincioasă, peste puțin ai fost credincios pre mai multe te voi pune. Intră întrubucuria Domnului.*” (Ivireanul/1983: 11);
- *La duminica vameșului, cuvînt de învățătură:* „*Rea iaste aceia cînd nădăjduiaște cineva la om sa-i facă vreun bine, sau vreo îndemînă la lucrurile ceste trecătoare ale lumii, care nădejde iaste mincinoasă și deșartă, cum zice iarăși David: „Nu vânădăjduiți pre boieri, pre fii oamenilor la carii nu iaste mîntuire*” (Ivireanul/1983:23);
- *La duminica vameșului, cuvînt de învățătură:* „*Credința iaste ființa celor nădăjduite și lucrurilor celor ce nu să văd dovediri, după cum zice apostolul Pavel: „Și fără de credință nu iaste cu puțință nimeni să se mîntuiască precum vedem aceasta la toți sfinții și la tot dreptii cei mai înainte de lege și ei de după lege*” (Ivireanul/1983: 24).
- „*Atunci însă, pentru ce le-a dat Dumnezeu pe acestea cu blestem și a zis: „Blestemat este cine nu va rămâne în toate cele scrise în cartea legii, pentru ca să le facă pe toate acestea” [Deut. 27, 26]?*” (Varlaam/2010:17)
- *După cum spune și Sfântul Apostol Iacov:* „*Nimeni fiind supărat să nu grăiască: sunt de Dumnezeu supărat. Fiindcă Dumnezeu nu supără prin răutăți. Și Acela nu supără pe nimeni, ci fiecare de pofta lui e supărat, pentru că e tras/atras și înșelat de către ea*” [Iac. 1, 13]. (Varlaam/2010:20);
- „*Pentru ca spune Sfântul Grigore de Nissa, marele filosof și fratele marelui Vasile, așa: " Am vazut pe multi oameni care s-au silit sa invete toata stiinta cea din afara, iar in cele teologhicesi, adica in stiinta despre Dumnezeu, nu putin au sporit. Dar fiindca le-a lipsit lor adevarata intelepciune, care este frica lui Dumnezeu, departe s-au facut de Dumnezeu si in mocirla tuturor relelor au ajuns."* (Cleopa/2004:2);
- „*Și, la fel, de ce a mai poruncit: „Să vă îngrijiți de poruncile Mele și să le faceți pe ele, că Eu sunt Domnul care vă sfințesc pe voi” [Lev. 22, 9]? Și, într-alt loc, iarăși: „Luați aminte la toate poruncile Mele și la toate judecățile Mele ca să le faceți. Iar cel ce le va face, viu va fi întru ele” [Lev. 18, 5]. Căci de ce zice și Apostolul Iacov: „Că cel ce va face toată legea și va greși numai într-una, este pentru toate vinovat” [Iac. 2, 10].*” (Varlaam/2010:18);

În timp ce alte tipuri de discurs fac apel la strategii persuasive și de argumentare ce au ca obiectiv convingerea rațională, cele mai multe dintre discursurile religioase țin cont de adeziunea la ideile ortodoxismului prin credință. Oratorul de discurs religios își convinge credincioșii jonglând cu unele mecanisme puse la dispoziție de retorică, astfel întrebarea retorică, metafora argumentativă, citatul sau negația polemică devenind metode argumentative eficiente în plan discursiv.

³² Eugeniu Coșeriu, *Leții de lingvistică generală*, Traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, Cuvînt înainte de Mircea Borcilă, Editura Arc, Chișinău, 2000, p.106-108.

³³ Andreea Rășcanu, *Citarea ca tehnică persuasivă în predica părintelui Cleopa*, în „Text și discurs religios”, nr. 3/2011, p. 363-372.

BIBLIOGRAPHY

- Cmeciu, Camelia Mihaela, , *Strategii persuasive în discursul politic*, Universitas XXI, Iași, 2005.
- Coșeriu, Eugeniu, *Lecții de lingvistică generală*, Traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, Cuvînt înainte de Mircea Borcilă, Editura Arc, Chișinău, 2000.
- Dumarsais, *Des Tropes ou Des différents sens dans lesquels on peut prendre un même mot dans une même langue*, Paris, 1824.
- Grecu, Constantin, *Logica interogativă și aplicațiile ei*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- Guia, Sorin, *Întrebarea ca strategie argumentativă*, în Luminița Hoarță Cărăușu (coord.), *Comunicare: ipoteze și ipostaze*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2008.
- Hoarță Cărăușu, Luminița, *Teorii și practici ale comunicării*, Editura Cermi, Iași, 2008.
- Moeschler, Jacques, *Les aspects pragmatiques de la négation linguistique : acte de langage, argumentation et inférence pragmatique*, în Travaux du Centre de Recherches Sémiologiques, nr. 59, Neuchâtel, Université de Neuchâtel, 1991.
- Olariu, Florin-Teodor, *Dimensiunea ludică a limbajului*, Rezumatul tezei de doctorat, 2006.
- Perelman, Chaïm, Olbrechts-Tyteca, Lucie, *Tratat de argumentare. Noua retorică*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2012.
- Rovența-Frumușani, Daniela, *Argumentarea. Modele și strategii*, Editura Bic All, 2000.
- Sălăvăstru, Constantin, *Discursul puterii*, Editura Institutul European, Iași, 1999.
- Sălăvăstru, Constantin, *Raționalitate și discurs*, Editura Didactică și pedagogică, București 1996.
- Șerbănescu, Andra, *Întrebarea. Teorie și practică*, Editura Polirom, Iași, 2002.
- Ștefănescu, Loara, *Retorica argumentării în discursul politic contemporan*, Editura Universității din București, 2008.
- Tuțescu, Mariana, *L'argumentation*, Editura Universității București, 1996.

Articole

- Rășcanu, Andreea, *Citarea ca tehnică persuasivă în predica părintelui Cleopa*, în „Text și discurs religios”, nr. 3/2011.
- Rășcanu, Andreea, *Strategii argumentative și persuasive în discursul lui Antim Ivireanul*, în Alexandru Gafton, Sorin Guia, Ioan Milică (ed.), *Text și discurs religios*, vol. 2, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010.

Izvoare

- Cleopa, Ilie, *Ne vorbește părintele Cleopa*, volumele I, ediție îngrijită de Arhimandrit Ioanichie Bălan, Mănăstria Sihăstria, 2004.
- Ivireanul, Antim, *Didahii*, postfață și bibliografie de Florin Faifer, Editura Minerva, București, 1983.
- Hoarță Cărăușu, Luminița (coord.), *Corpus de limbă română vorbită actuală nedialectală*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013.
- Varlaam, *Răspunsul împotriva Catehismului calvin*, adaptare realizată de Pr. Dr. Dorin

Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2010.